

ΛΑΡΚΟΣ ΛΑΡΚΟΥ
Ο ΚΕΜΑΛΙΣΜΟΣ ΣΕ ΠΡΩΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ.

Λευκωσία, 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. [Το άστρο ανατελλει](#)
2. [Ιδιότητες του προσώπου](#)
3. [Πολιτικά γνωρίσματα](#)
4. [Το τουρκοσοβιετικό σύμφωνο](#)
5. [Πράξεις μεταρρύθμισης](#)
6. [Ιδεολογικό στίγμα](#)
7. [Κρατικό σύστημα](#)
8. [Ο κεμαλισμός σήμερα](#)
9. [Γενική επισκόπηση](#)
10. [ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ](#)

Η τουρκική Εθνοσυνέλευση σε στιγμές μοναδικής ιστορικής σημασίας. Ο Κεμάλ δεσμευμένος από τις ίδιες τις μεταρρυθμίσεις του πρέπει να αποκτήσει επίθετο. Η Εθνοσυνέλευση ως συλλογικός εκφραστής της θέλησης της Νέας Τουρκίας αποφασίζει και ο Μουσταφά Κεμάλ αποκτά το επώνυμο "Αττατούρκ" - Πατέρας των Τούρκων -στις 26 Νοεμβρίου 1934. Έτσι, ο αρχιτέκτονας της δημιουργίας του τουρκικού κράτους αποκτά το επίθετό του με την πεποίθηση των βουλευτών πως ο Κεμάλ με τις ιδέες και με τις πράξεις του, πήρε το έθνος στους ώμους του, τη στιγμή της πιο σημαντικής ιστορικής του κρίσης και του έδωσε το φωτοστέφανο του νικητή, εκεί ακριβώς που όλοι προέβλεπαν την ήττα και τον κατακερματισμό του. Αυτός ο "γενναίος" των τούρκων γίνεται σταδιακά πολιτικό κέντρο αναφοράς, είναι πια η αποστράπτουσα φυσιognωμία για το έθνος γι' αυτό και οι ιδέες του έχουν ονομαστεί «κεμαλισμός». Μέσα από την ορολογία "κεμαλισμός" έχουμε ένα χαρακτηριστικό δείγμα των προσωπικών ιδεολογιών που σφραγίζουν πορείες και επιλογές στην παγκόσμια ιστορία. Ο κεμαλισμός δεν διεκδικεί μια παγκόσμια αποκλειστικότητα, γιατί ανήκει σε εκείνο τον ιδιόμορφο ρυθμό πολιτικής που ονομάζεται «εθνικός λαϊκισμός». Δηλαδή αποτελεί ένα μυστηριακό μίγμα ιδεών, κάτι ανάμεσα σε εθνικισμό και μεσσιανισμό, κάτι ανάμεσα σε λαϊκή συμμετοχή και αυταρχικό πατερναλισμό, κάτι ανάμεσα σε κοινωνική δικαιοσύνη και περιφρονητικό συγκεντρωτισμό.

Το άστρο ανατελλει

Όπως όλα τα κοινωνικά φαινόμενα, έτσι και ο Κεμαλισμός δημιουργήθηκε μέσα σε καθορισμένα ιστορικά πλαίσια και ιδιόζουσες συγκυρίες. Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος έχει λήξει (1918) και οι Μεγάλες Δυνάμεις παίρνουν την ιστορική απόφαση για τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο μεγάλος ασθενής των ευρωπαϊκών ισορροπιών με τις Συνθήκες των Σεβρών (1920) περνά υπό την επιτήρηση των συμμάχων. Οι νικητές κατέχουν τα Στενά στα Δαρδανέλια και την Κωνσταντινούπολη, ενώ ο άλλοτε κραταιός θεσμός των σουλτάνων τίθεται υπό κηδεμονία. Η Μ.Βρετανία καταλαμβάνει ανατολικές επαρχίες, η Γαλλία περιοχές Νότια και Νοτιανατολικά, η Ιταλία το νοτιοδυτικό άκρο της. Η Ελλάδα, εκτελώντας εντολή των συμμάχων, θέτει υπό την de facto κυριαρχία της τη Σμύρνη και την ενδοχώρα της. Η ευρεία περιοχή της Μ. Ασίας έχει γίνει ιστορικά "κομμάτια και θρύψαλα". Τέσσερις χώρες, άλλοτε από κοινού, άλλοτε μεμονωμένα ανατρέπουν ριζικά τους συσχετισμούς κινούμενες από τη μεγάλη φιλοδοξία να λύσουν τον ιστορικό γόρδιο δεσμό της περιοχής, το περίφημο «Ανατολικό Ζήτημα». Ο σουλτάνος Μωάμεθ Στ΄ αποδέχεται και υπογράφει τη Συνθήκη των Σεβρών. Σε αυτόν ακριβώς το χρόνο "μηδέν" η παρέμβαση αξιωματικών του στρατού υπήρξε καθοριστική και ανάμεσά τους ο Μουσταφά Κεμάλ γρήγορα εξελίσσεται σε επίκεντρο συνωμοσίας κατά του σουλτάνου για να γίνει η ψυχή του αγώνα για την ανεξαρτησία του τουρκικού λαού.

Ιδιότητες του προσώπου

Γιος ενός εμπόρου ξυλείας και άλατος ο Κεμάλ γεννήθηκε το 1881 και έζησε τα πρώτα παιδικά του βήματα μέσα στο κλίμα μιας κοσμοπολίτικης Θεσσαλονίκης. Πολίτης με ευρεία μόρφωση, αποφασιστικός στις ενέργειές του, πείσμονας στις αποφάσεις του κυρίως όμως διέθετε το μεγάλο προνόμιο της ατομικής αυτοκυριαρχίας, γιατί είχε εμπιστοσύνη στις δικές του δυνάμεις. Στα 35 του χρόνια γίνεται και στρατηγός και Πασάς (1916). Έτσι ο Μουσταφά Πασάς δεν απογοήτευσε όλους εκείνους που παρακολουθώντας τις επιδόσεις του στη στρατιωτική σχολή, τον χαρακτήρισαν ως Κεμάλ - "τέλειο". Εντυπωσιάζει με το θάρρος του κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων στα Στενά - Μάχη της Καλλίπολης, 1916. Αρνήθηκε να παραδώσει στους βρετανούς όσα οι όροι της ήττας προέβλεπαν για την περιοχή της Συρίας (1918), ενώ στο σουλτάνο ανακοινώνει πως "ο χαρακτήρας μου δεν μου επιτρέπει να εκτελέσω τη διαταγή σας".

Πολιτικά γνωρίσματα

Η ευρεία πολιτική και στρατιωτική συμπεριφορά του Κεμάλ επιτρέπει να εξαχθούν σαφή συμπεράσματα, για τους πολιτικούς του στόχους, τα μέσα που χρησιμοποίησε και τα βαθύτερα γνωρίσματα των επιλογών του.

Α. Ο Κεμάλ γνώριζε άριστα την τακτική των υποχωρήσεων όταν ήταν αδύνατος, ακριβώς για να γίνει μακροπρόθεσμα δυνατός. Έπεισε το σουλτάνο να τον διορίσει Γενικό Επιθεωρητή Στρατού στο μικρασιατικό χώρο (1919). Όταν ο Σουλτάνος κατάλαβε τους στόχους του τον καταδίκασε σε θάνατο (1920). Ήδη όμως οι διαταγές του Σουλτάνου έμειναν χωρίς αντίκρουσμα γιατί ο Κεμάλ μπορούσε πια να ενεργεί από θέση ισχύος.

Β. Ο Κεμάλ είχε το χάρισμα της διορατικότητας. Έβλεπε με μακροπρόθεσμο ρεαλισμό ότι πολλοί σήμερα θεωρούσαν ανέφικτο. Οι ελληνικές εκστρατευτικές δυνάμεις προχωρούσαν και έφταναν μέχρι το Σαγγάριο (1920), ενώ η Αθήνα έκανε όνειρα για την Ελλάδα των «δύο Ηπείρων και των πέντε Θαλασσών». Ο Κεμάλ υποχωρούσε δίνοντας την εντύπωση πως ήταν ο νικημένος της σύγκρουσης. Ο Κεμάλ εφάρμοσε στην πράξη, ότι η σκέψη του Μάο Τσε Τουνγκ είκοσι χρόνια αργότερα, διατύπωνε σαν σε δόγμα: "Ο εχθρός επιτίθεται. Εμείς υποχωρούμε. Ο εχθρός κουράζεται. Εμείς τον ενοχλούμε. Ο εχθρός σταματά. Εμείς προχωρούμε. Ο εχθρός υποχωρεί. Εμείς τον κυνηγούμε".

Γ. Ο Κεμάλ αξιοποίησε προς όφελος του κινήματός του τις αντιθέσεις ανάμεσα στις Μ. Δυνάμεις. Οι Σέβρες (1920) έκαναν τη Μ. Βρετανία κυρίαρχο του παιχνιδιού σε ολόκληρο το μεταοθωμανικό χώρο. Η Γαλλία και η Ιταλία δεν έκρυβαν τη δυσφορία τους γι' αυτή την εξέλιξη, επειδή μια πιο μεγάλη Μ. Βρετανία θα τους μετέτρεπε σε δευτεραγωνιστές σε ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον γεωπολιτικό "σκάκι". Είναι γι' αυτό που ο Κεμάλ άνοιξε αμέσως μετά την ελληνική προέλαση ένα ποικίλου περιεχομένου διάλογο με τους Ιταλούς και τους Γάλλους. Πολεμοφόδια, εδαφικά κέρδη, πολιτική στήριξη ήταν τα άμεσα οφέλη του κεμαλικού ανοίγματος.

Δ. Ο Κεμάλ αγωνιζόταν να ανατρέψει τους εσωτερικούς συσχετισμούς χρησιμοποιώντας ακόμα και επιλογές που μπορεί να χαρακτηριστούν σαν τακτικισμοί. Κάνει λόγο για "κυβέρνηση των δυο λαών" (1921/22) για να προσεγγίσει την ιστορική ηγεσία των κούρδων, αλλά αμέσως μετά τη νίκη του (1922) οι υποσχέσεις του αποσύρονται και τη θέση τους καταλαμβάνει η τακτική της εξόντωσης των κούρδων (1925) ακριβώς για να γίνει η κυβέρνησή του η κυβέρνηση του ενός λαού πάνω στον άλλο. Στο ίδιο κλίμα του τακτικισμού εντάσσεται και η πριν από το 1922 φιλική συμπεριφορά του απέναντι στους τούρκους θρησκευτικούς ηγέτες. Αμέσως μετά τη νίκη του κινήγησε με ζήλο το ισλαμικό θρησκευτικό σύστημα, θέτοντας το έξω από την κάλυψη του συντάγματος.

Το τουρκοσοβιετικό σύμφωνο

Ο Κεμάλ έκανε το δικό του «ιστορικό συμβιβασμό». Ο Μ. Κεμάλ έδωσε πολιτική αναγνώριση στη νεαρή κομμουνιστική κυβέρνηση του Βλαδimir Ίλιτς-Λένιν. Έτσι η νέα σοβιετική εξουσία αποκτά μια ασφάλεια στα νότια σύνορά της. Η κίνηση αυτή του Κεμάλ ανατρέπει ριζικά τους πολιτικοστρατιωτικούς συσχετισμούς στο χώρο και ανοίγει το δρόμο για τη νίκη του. Οι επαφές ανάμεσα στις δυο πλευρές αρχίζουν: «δεχόμαστε να ενώσουμε τις προσπάθειες και τις ενέργειες με τους Μπολσεβίκους Ρώσους, οι οποίοι στρέφονται ενάντια στα ιμπεριαλιστικά κράτη και έχουν σαν σκοπό τους την σωτηρία των λαών που καταταυρανούνται κάτω από το πέλημα αυτών των κρατών». (Κεμάλ προς Λένιν, 26 Απριλίου 1920).

Η απάντηση των Σοβιετικών υπάρχει σε κείμενο που υπογράφει ο υπουργός Εξωτερικών, Γιούρι Τσιτσέριν: "Η Σοβιετική Κυβέρνηση σκέφτεται να στηριχθεί η τουρκοσοβιετική συνεργασία στις παρακάτω αρχές:

-Ανακήρυξη της Ανεξαρτησίας της Τουρκίας.

-Ένταξη στο τουρκικό κράτος των εδαφών για τα οποία ούτε εμείς ούτε εσείς έχουμε αντίρρηση ότι ανήκουν στους τούρκους...

-Στις μειονότητες που κατοικούν στα εδάφη που ανήκουν στη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση να αναγνωρισθούν όλα τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται, στις μειονότητες των πιο ελεύθερων ευρωπαϊκών κρατών..."

Επιστέγασμα της προσέγγισης αυτής είναι η υπογραφή του «Τουρκοσοβιετικού Συμφώνου Φιλίας» (3 Μαρτίου 1921). Στα ενδότερα της Μ. Ασίας τίθενται τα θεμέλια της Νέας Τουρκίας. Η ευκαιρία που δόθηκε στον Κεμάλ σε σχέση με τη Σοβιετική Ένωση ήταν ανεπανάληπτη γιατί ήταν η μόνη δύναμη που για τους δικούς της λόγους αντιτίθεται στην πολιτική των Δυτικών Δυνάμεων. Οι προτάσεις του Κεμάλ προς τους Σοβιετικούς είναι το αποτέλεσμα μιας δικής του, πιο «πρακτικής» αντίληψης για τις συμμαχίες.

"Αν η σοβιετική κυβέρνηση ενεργήσει στρατιωτικές επιχειρήσεις ενάντια στο Γκιουρζιστάν ή αν χάρη στην πολιτική που θα ακολουθήσει επιδιώξει την ένταξη του Γκιουρζιστάν στο σοβιετικό μπλόκ και εξασφαλίσει δράση ενάντια στις αγγλικές δυνάμεις με σκοπό να τις εκδιώξει από το Γκιουρζιστάν, τότε και η τουρκική κυβέρνηση θα αναλάβει στρατιωτικές ενέργειες ενάντια στην ιμπεριαλιστική αρμενική κυβέρνηση, αναλαμβάνοντας ταυτόχρονα να προωθήσει το Αζερμπαϊτζάν στους κόλπους της σοβιετικής κυβέρνησης...". (Κεμάλ προς Λένιν, 26 Απριλίου 1920).

Ο Κεμάλ επιδιώκει να αλλάξει προς όφελός του τους συσχετισμούς στα ανατολικά μέρη και τα δυτικά παράλια. Από την άλλη πλευρά η Σοβιετική Ένωση με γοργά βήματα συμβάλλει στην αλλαγή σκηνικού στο μικρασιατικό χώρο με παραχωρήσεις από τον Λένιν, με στόχο να κατοχυρώσει τη σοβιετική εξουσία. Διπλωματική επίθεση σημειώνεται προς τη νότια πλευρά της, προς τις μουσουλμανικές χώρες με αποτέλεσμα στους τρεις πρώτους μήνες του 1921 η Σ. Ένωση να υπογράψει σύμφωνα φιλίας και συνεργασίας με την Περσία, το Αφχανιστάν και την Τουρκία. Στο διεθνές πεδίο ο Κεμάλ σταδιακά αναγνωρίζεται ως ο πραγματικός ηγέτης και ως ο αυθεντικός εκφραστής των προσδοκιών του τουρκικού λαού.

Ουσιαστικά η 3η Μαρτίου 1921 - ημέρα υπογραφής του Συμφώνου- πρέπει να θεωρείται ως η συμβολική μέρα κατά την οποία ναυάγησαν οι σχεδιασμοί των Σεβρών. Μια συμφωνία που θα αποδειχθεί τόσο εύθραυστη όσο οι πορσελάνες της..

Ο ίδιος ο Κεμάλ τοποθετείται επί της ουσίας:

"Βασιζόμαστε κυρίως στις δικές μας δυνάμεις, πιστεύουμε πως είναι απαραίτητο στις δικές μας δυνάμεις να προστεθούν και νέες. Γι' αυτό πρέπει οπωσδήποτε να συμμαχήσουμε με τις δυνάμεις που θα έρθουν από την Ανατολή (Ισλαμιστές) και το Βορρά (Μπολσεβίκοι). Στο σημείο αυτό πρέπει να ξεκαθαρίσουμε τις θέσεις μας. Η μια είναι να γίνουμε κομμουνιστές. Η άλλη, να έρθουμε σε συμφωνία με την μπολσεβικική Ρωσία. Εμείς σαν κυβέρνηση προτιμάμε το δεύτερο..." (Ομιλία στην Εθνοσυνέλευση- 29 Μαΐου 1920).

Ένας πρακτικός εμπειρισμός συνοδευόμενος από διορατικότητα ερμηνεύει τους διεθνείς συσχετισμούς και σύντομα δικαιώνεται στις μακροπρόθεσμες αλλαγές τους.

Πράξεις μεταρρύθμισης

Η Συνθήκη της Λοζάνης (1923) κλείνει τον κύκλο των πολεμικών συγκρούσεων και τα κρατικά σύνορα χαράζονται κάτω από νέους όρους. Ο Κεμάλ, με το φωτοστέφανο της νίκης θέτει σε

εφαρμογή ένα μεγάλο πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων. Ο στοχαστής Ζίγια Γκεκάλπ και ο υπαρχηγός του Ισμέτ Πασάς (Ινονού) αναλαμβάνουν να στηρίξουν τη θεωρία και την πράξη τους:

Το φέσι αντικαθίσταται από το καπέλο.

Το αραβικό αλφάβητο αντικαθίσταται από το λατινικό.

Νέος αστικός κώδικας, επηρεασμένος από τον αντίστοιχο ελβετικό, αντικαθιστά τις οθωμανικές σκέψεις.

Θεσμοθετείται ο διαχωρισμός κράτους - θρησκείας. Τα θρησκευτικά τάγματα κλείνουν και η θρησκεία χάνει τις δυνατότητες αναπαραγωγής των ιδεών της μέσα στα σχολεία.

Οι τούρκοι πρέπει να αποκτήσουν επώνυμο.

Υιοθετείται το Γρηγοριανό Ημερολόγιο.

Απαγορεύεται η πολυγαμία και παρέχεται δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες.

Προτρέπονται οι γυναίκες να εγκαταλείψουν το "φερετζέ".

Δημιουργούνται στις πόλεις τα "Σπίτια του Λαού" με στόχο την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού και την πολιτιστική καλλιέργεια των τούρκων.

Το Οικονομικό Συνέδριο της Σμύρνης που συνέρχεται αμέσως μετά την επιβολή της ειρήνης (1923), χαράζει τις βασικές κατευθύνσεις της οικονομικής πολιτικής της νέας Τουρκίας. Αναζητείται νέος δρόμος, ούτε καπιταλιστικός, ούτε κομμουνιστικός, ο τουρκικός "τρίτος δρόμος" προς την ευτυχία.

Οι μεταρρυθμίσεις αναπτύσσονται στη διάρκεια μιας δεκαετίας (1923/33) και αγγίζουν πολλές όψεις του κόσμου των ιδεών μέσα στη νέα Τουρκία. Οι προσδοκίες των κεμαλιστών ήταν σαφείς. Ο λαός από "καθυστερημένος" και "ασιάτης" να φορέσει το "καπέλο" της προόδου και να γίνει λαός ευρωπαϊκός. Το μεταρρυθμιστικό έργο των κεμαλικών υπήρξε και θαρραλέο και ριζοσπαστικό και συνέβαλε στο να γίνουν βήματα εκσυγχρονισμού της τουρκικής κοινωνίας. Η σύγκρουση με το σουλτάνο, η κατάργηση του χαλιφάτου, η καθιέρωση κανόνων προεδρικής δημοκρατίας, εντάσσονται αναμφίβολα σε αυτήν την κατηγορία των επιλογών. Η δυναμική που είχε το καινούργιο (στο τιμόνι οι νικητές στους αγώνες του 1919/22) επέτρεψε στους αξιωματικούς του κεμαλισμού να κάνουν με γοργά βήματα το μεταρρυθμιστικό τους έργο, αφού το γόητρο των κεμαλιστών ήταν πολύ ισχυρό, ενώ μέσα στη δυναμική των γεγονότων οι μεταρρυθμίσεις έμοιαζαν με άλματα προς τον εξευρωπαϊσμό της χώρας..

Ιδεολογικό στίγμα

Τα ερωτήματα, ωστόσο, είναι ακόμα επίκαιρα. Τι είναι κεμαλισμός; Ποιες οι κοινωνικές του καταβολές; Ποιο το ιδεολογικό του πορτρέτο; Τόσο οι συγκυρίες μέσα από τις οποίες επήλθε το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1918) όσο και οι συνθήκες δημιουργίας της Τουρκικής Δημοκρατίας (1923) μπορεί να δώσουν ένα περίγραμμα της σκέψης του Κεμαλισμού. Υπήρξε το κίνημα της αστικής μεταρρύθμισης στη χώρα που συγκρούστηκε με το φεουδαρχικό παρελθόν (Οθωμανισμός) για να δημιουργήσει συνθήκες προόδου μέσα στα πλαίσια ενός ιδιόρρυθμου τουρκικού δρόμου για την αστική ανάπτυξη. Τόσο αυτά που έγιναν (οικονομική πολιτική) όσο και

εκείνα που δεν έγιναν (λ.χ. μη επίλυση του αγροτικού κινήματος) συνηγορούν προς την ορθότητα του πιο πάνω "ορισμού". Με βάση τις αποφάσεις του Οικονομικού Συνεδρίου της Σμύρνης (1923) τέθηκε σε εφαρμογή ένα μεγαλόπνοο πρόγραμμα για να κινηθεί η παραγωγική διαδικασία στηριγμένη σε ιδιόρρυθμες κρατικές παρεμβάσεις. Ο Τζελάλ Μπαγιάρ, Υπουργός των Οικονομικών, αναλύει αυτές τις ιδιορρυθμίες:

"Εδώ θα φτιάξουμε εργοστάσιο υφαντουργίας. Επειδή δε φτάνει το κεφάλαιό σας θα το φτιάξει το κράτος. Όταν μεγαλώσει το κεφάλαιό σας με την ενίσχυση του κράτους, αργά - αργά το κράτος θα σας παραδώσει το εργοστάσιο".

Αυτός ο λόγος του Τ. Μπαγιάρ δείχνει με ένα χαρακτηριστικό τρόπο τον "κεμαλικό δρόμο" προς την ανάπτυξη, που είναι στηριγμένος σε ένα μείγμα από κινήσεις της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και ένα κρατικό σύστημα στήριξής της. Ο ίδιος ο Κεμάλ εισάγει στην περίφημη τουρκική εκδοχή περί κρατισμού:

"Η Τουρκία δεν απομμεείται τον κρατισμό των σοσιαλιστών του 19ου αιώνα. Ο κρατισμός έχει γεννηθεί μέσα από τις ανάγκες της Τουρκίας. Ενα ειδικό σύστημα για την Τουρκία. Η έννοια του κρατισμού για μας, σημαίνει, χωρίς να θίξουμε τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, να διευρύνουμε τις κρατικές για να μπορούμε να ελέγχουμε την οικονομία της χώρας και να καλύπτουμε τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου που δεν μπορούν να καλυφθούν από τους ιδιώτες".

Αυτές οι μεταρρυθμίσεις στο βιομηχανικό τομέα, δεν προχώρησαν με αντίστοιχους ρυθμούς και στον αγροτικό τομέα γι' αυτό και οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος έμειναν στα μισά του δρόμου. Το μεγάλο αγροτικό πρόβλημα της χώρας δε λύνεται στα πλαίσια μιας στοιχειώδους, έστω, μεταρρύθμισης με διανομή γης στους ακτήμονες. Είτε γιατί οι μεγαλογαιοκτήμονες είχαν τεράστια ισχύ στην ύπαιθρο (είχαν υπό τον έλεγχό τους ποσοστό πάνω από το 50% της γης), είτε γιατί ο κεμαλισμός δεν μπορούσε να χαράξει και να εφαρμόσει μια ευρύτερη μεταρρύθμιση στη χώρα εξαιτίας εσωτερικών του αντιφάσεων, έμεινε τελικά σε μερικές ανεπαίσθητες αλλαγές λ. χ. μείωση αγροτικών φόρων.

Δυο ειδικά συνέδρια συνέρχονται στη δεκαετία του '30, ένα για την ιστορία και ένα για τη γλώσσα. Εκεί τίθενται οι βάσεις για να αποκτήσει ο κεμαλισμός "παράθυρα" στον πολιτισμό, την παιδεία και την ιστορία καθώς οι αποφάσεις των συνεδριών (θεωρία Gunes - γλώσσα, ήλιος) αποτελούν πια πολιτιστικό μονόδρομο. Διδάσκονται στα σχολεία ως οι μοναδικές και αποκλειστικές αλήθειες του έθνους, ενώ οι άλλες απόψεις είναι υπό απαγόρευση. Έτσι στην τουρκική κοινωνία καλλιεργούνται ιδέες και πρακτικές που χωρίς αντίλογο τείνουν να μετατραπούν σε επιφοίτηση των κεμαλιστών πάνω στην τουρκική κοινωνία. Καλλιεργείται ένα είδος εθνοκεντρισμού σύμφωνα με τον οποίο ο κόσμος αντλεί προνόμια και έχει οφέλη μόνο στις σχέσεις του με τον τουρκισμό - γλώσσα, ιστορία, πολιτισμός. Η ιδεολογία του κεμαλισμού γίνεται το επίκεντρο ενός ανερχόμενου εθνισμού, που όχι πολύ αργότερα θα αποδείξει πως κυοφορούσε έναν ανήσυχο εθνικισμό.

Κρατικό σύστημα

Τόσο οι νέες συνταγματικές ρυθμίσεις όσο και κυρίως η δυναμική της νίκης (1923) κάνουν σαφείς αναφορές για το πώς θα λειτουργήσει ο συνασπισμός εξουσίας στη νέα Τουρκία, τι θα επιτρέπεται

και τι θα πρέπει να αποκλείεται από πλευράς συνταγματικής παρουσίας. Το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (ΡΛΚ) ιδρύεται στις 9 Αυγούστου 1923 και ο Κεμάλ ανακηρύσσεται ισόβιος πρόεδρος του. Το πολιτικό κλίμα της εποχής αλλά και κυρίως η αντίληψη της ηγεσίας του ΡΛΚ πως ήταν ο φορέας κάθε αλήθειας, κοινωνικής και πολιτικής, έθεσε ντε φάκτο κάθε διαφορετικό στοχασμό έξω από τις δυνατότητες ύπαρξης και ανάπτυξής του.

Α. Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Τουρκίας τίθεται εκτός νόμου (1925). Ο Γ.Γ. του κόμματος αυτού Βεντάτ Νεντίμ (1926) παραδίδει στα χέρια του κράτους τα αρχεία του κόμματος για να ακολουθήσουν απαγχονισμοί και καταδίκες. Τον Ιανουάριο του 1921 ο τότε Γ.Γ. του Κ.Κ. Μουσταφά Σουφά μαζί με ομάδα συνεργατών του βρίσκονται πνιγμένοι κάπου στον Εύξεινο Πόντο.

Β. Ο ισλαμισμός οφείλει να υπακούσει στις αρχές της λαϊκότητας του κράτους γι' αυτό θρησκεία και κράτος παίρνουν ένα οριστικό διαζύγιο, κάτι που συμβαίνει για πρώτη φορά στην ιστορία του τουρκικού έθνους. Ο Κεμάλ, ένας κατ' εξοχήν αντιθρησκευτικός ηγέτης, ίσως άθεος, γίνεται ο εμπνευστής της κατάργησης του χαλιφάτου παρακινούμενος από τη βαθιά πεποίθηση πως αυτό το θρησκευτικό σύστημα ήταν κατ'εξοχήν υπεύθυνο για την καθυστέρηση, τις προλήψεις και τις δεισιδαιμονίες που βασανίζουν τον τουρκικό λαό. Γι' αυτό και έπρεπε να ξεριζωθεί.

Γ. Το κράτος του ΡΛΚ αντιμετωπίζει τα θέματα που απορρέουν από την ύπαρξη εθνικών μειονοτήτων μέσα από μια αντιδραστική θεωρία. Στην Τουρκία μπορεί να αναπτύσσονται μόνο οι τούρκοι γι' αυτό και τίθεται σε εφαρμογή ένα είδος "εθνικοποίησης" των μειονοτήτων κατά την οποία επιχειρείται ενσωμάτωσή τους στη μια και αδιαίρετη ενότητα. Οι εξεγέρσεις των Κούρδων (1925, 1927, 1932) αντιμετωπίστηκαν διά πυρός και σιδήρου. Ο Νίκος Ψυρούκης γράφει: "Το 1925 στην Τουρκία ζούσαν Κούρδοι, Άραβες, Καυκάσιοι, Έλληνες, Γεωργιανοί, Αρμένιοι, Βούλγαροι, Εβραίοι και Λαζοί. Όλες αυτές οι εθνικότητες αποτελούσαν το 23% του πληθυσμού. Οι Κούρδοι ξεπερνούσαν τα δύο εκατομμύρια. Οι Κεμαλιστές από τα πρώτα χρόνια που επεκράτησαν επέβαλαν την πολιτική "εκτουρκισμός των μειονοτήτων ή ξεριζωμά τους" **(Ν. Ψυρούκης, "Η Μικρασιατική Καταστροφή", σελ. 225)**

Ο πρέσβης του κράτους του Βατικανού στην Άγκυρα Ε. Φαρχά διαπιστώνει « πως το 1927 σύμφωνα με την απογραφή εκείνου του έτους στην Τουρκία ζούσαν 900.000 χριστιανοί επί συνόλου περίπου 13 εκατομμυρίων. Σύμφωνα με την απογραφή του 2001, οι χριστιανοί κατήλθαν στις 150.000, επί συνολικού πληθυσμού 71 εκατομμυρίων...» **(Πρακτορείο ειδήσεων ΑΝΣΑ, 23/6/2005).**

Το συνταγματικό πλαίσιο της Νέας Τουρκίας κινείται μέσα σε αυτά τα κεμαλικά δεδομένα. Στις θεμελιώδεις διατάξεις του συντάγματος της Τουρκικής Αβασίλευτης Δημοκρατίας (1924) κατοχυρώνεται (1937) το απαραβίαστο των κεμαλικών "έξι εντολών". Επιχειρείται θεσμική δέσμευση σε ότι οι κεμαλικοί χαρακτήριζαν "τουρκικό δρόμο προς την ευτυχία" - ούτε καπιταλισμός, ούτε κομμουνισμός. Τα κεμαλικά "έξι βέλη" ήταν ο Ρεπουμπλικανισμός, ο Εθνικισμός, ο Λαϊκισμός, ο Κρατικισμός, η Λαϊκείωση και η Μεταρρύθμιση. Συντονίζουν αυτές τις κατευθυντήριες αρχές του ΡΛΚ που με τη σειρά τους γίνονται συνταγματικά και απαραβίαστα «βέλη».

Η πολιτειακή δομή του κεμαλικού κράτους εν μέρει συνταγματοποιεί ένα είδος αδιαπέραστης κυριαρχίας της στρατογραφειοκρατίας και εν μέρει νομιμοποιεί τον ιστορικό συμβιβασμό της με το στρατιωτικό κατεστημένο. Έτσι, το κεμαλικό σύστημα εξουσίας καταγράφει μέσα από τα «έξι βέλη» τις εγγενείς αδυναμίες του. Καταργεί με διατάγματα τις κοινωνικές αντιθέσεις πάντοτε εν ονόματι ενός "καλύτερου μέλλοντος" χωρίς, ωστόσο, να κρύψει την κορυφαία αντίφασή του. Ότι

δηλαδή, ο μονοκομματισμός και η περιφρόνηση του διαφορετικού ισοδυναμούν με πρόσκαιρη νίκη του αυταρχικού κράτους πάνω στις διαφορετικές κοινωνικές εκφράσεις (τάξεις, στρώματα, ιδεολογικά ρεύματα) με κυρίαρχο ρόλο στον «κρατικισμό», το κορυφαίο από τα έξι βέλη. Ο μετακεμαλικός χρόνος απέδειξε πως η τουρκική κοινωνία είχε και έχει διαφορετικές αναζητήσεις από εκείνες του τουρκικού κράτους. Αυτή η περιφρόνηση του διαφορετικού, με προγραμματικές επιθέσεις κατά της πολυφωνίας, συνάντησε υπόγεια ρεύματα αμφισβήτησης και εν μέρει ανατροπής. Σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα μετά το θάνατο του Κεμάλ (1938) θα αρχίσει ένας μακρόσυρτος "αντικεμαλισμός" πάντοτε εν ονόματι της πίστης στις υποθήκες του τουρκικού πατέρα...

Η συγκρότηση της τουρκικής κοινωνίας μέσα από τα "έξι βέλη" προσδιορίζει ένα περιγράμμα σκέψης και δράσης, τόσο αντιφατικό όσο απαιτείται για να χωρέσουν όλες οι αποχρώσεις του κεμαλικού κοινωνικού χώρου (μετριοπαθείς ισλαμιστές, φιλελεύθεροι, νεοφιλελεύθεροι, μεταρρυθμιστές). Οσο ζούσε ο Κεμάλ υπήρχε ή βρισκόταν τρόπος να ερμηνευθεί κατά περίπτωση το ασαφές ή το δυσεπίλυτο ενός φαινομένου. Τώρα τα κοινωνικά φαινόμενα έχουν πάρει μια νέα μορφή. Τα μεγαλοαστικά στρώματα με αφορμή των προσπάθειας του Ρ.Λ.Κ. να ψηφίσει (1945) σχέδιο αγροτικής μεταρρύθμισης συγκροτούν το δικό τους πολιτικό λόγο καθώς ο κρατικισμός των κεμαλιστών ήταν ένα ισχυρό εμπόδιο στις φιλοδοξίες των επιχειρηματικών κύκλων της Κωνσταντινούπολης. Με άλλα λόγια τώρα που έφυγε ο Κεμάλ πρέπει να φύγει και το ίδιο το δύστροπο παιδί του, ο κρατικισμός του. Το «Δημοκρατικό Κόμμα» κερδίζει τις εκλογές του 1950 και ο Τζελάλ Μπαγιάρ γίνεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας με πρωθυπουργό τον Ατνάν Μεντερές. Το Ρ.Λ.Κ. "το κόμμα του πατέρα των τούρκων", βρίσκεται για μια ολόκληρη δεκαετία στην αντιπολίτευση. Ένα στρατιωτικό πραξικόπημα διέκοψε την κυριαρχία του Ατνάν Μεντερές (1960). Κεμαλιστές στρατιωτικοί ανατρέπουν την κυβέρνησή του εν ονόματι του κεμαλισμού που προδόθηκε από τους Μεντεριστές. Ο Ατνάν Μεντερές προς παραδειγματισμό οδηγείται στην αγχόνη, στις 17 Σεπτεμβρίου 1961. Αυτή η εξαιρετική σε σπουδαιότητα σύγκρουση των δυο μεγάλων κομμάτων (Ρ.Λ.Κ. – Δημοκρατικό Κόμμα) έδωσε συμπεράσματα ιστορικής σημασίας. Η δεκάχρονη κυριαρχία του Μεντερισμού (1950/60) εν μέρει εξέφραζε τη λαϊκή διαμαρτυρία απέναντι στη διακυβέρνηση του Ρ.Λ.Κ. και εν μέρει ήταν μια ψήφος αναζήτησης ενός «άλλου» δρόμου μέσα σε συνταγματικά πλαίσια, αφού τρίτη πολιτική προοπτική ήταν απαγορευμένη.

Στις δεκαετίες '60 και '70 γεννιέται ένα καινούργιο είδος κοινωνικής σύγκρουσης με την ένοπλη πάλη ανάμεσα στους «Γκρίζους Λύκους» της ακροδεξιάς του Α. Τουρκές και των ακροαριστερών οργανώσεων, κυρίως Μασοϊκού προσανατολισμού. Νέες μορφές κοινωνικών ανισοτήτων αναπτύσσονται καθώς εκατομμύρια τούρκων εγκαθίστανται στις παραγκουπόλεις γύρω από την Άγκυρα, την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη και προκαλούν τις δικές τους μαχητικές εκρήξεις. Ο τουρκικός κοινωνικός σχηματισμός δέχεται τις επιπτώσεις ενός κόσμου που αλλάζει και ασφαλώς δεν ήταν αρκετό με επικλήσεις στο όνομα του Αττατούρκ να ερμηνευτούν οι νέου τύπου συγκρούσεις στο εσωτερικό της χώρας.

Ο κεμαλισμός σήμερα

Στη σημερινή εποχή η ορολογία «κεμαλισμός» έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά. Νέες δυνάμεις με παλαιά υλικά ενδύονται τις παρακαταθήκες του «εθνικού πατέρα» με σκοπό να υπηρετήσουν

το νεοσυντηρητικό κίνημα στη σημερινή Τουρκία. Μέσα σε αυτό το κίνημα ενσωματώνεται η λέσχη των στρατηγών, η ηγεσία του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος με πρόεδρο τον Ν. Μπαϊκάλ, ο πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας Α. Σεζέρ, ένα τμήμα του επιχειρηματικού κατεστημένου και μια μερίδα της ανώτερης γραφειοκρατίας στο τουρκικό υπουργείο εξωτερικών. Το νέο κεμαλικό κατεστημένο εκφράζει μια γενικά θετική στάση σε σχέση με την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας. Είναι, όμως, ιδιαίτερα αρνητικό απέναντι σε εκείνες τις μεταρρυθμίσεις που απαιτεί η Ε.Ε. και που συνδέονται με τα δικαιώματα των εθνικών μειονοτήτων, τα ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες και ότι οι κεμαλιστές θεωρούν κινδύνους για τη «συνοχή» και την «ασφάλεια» του τουρκικού έθνους. Είναι χαρακτηριστικό πως ο πρόεδρος Α. Σεζέρ εξαντλεί συχνά όλα τα εκ του συντάγματος προνόμιά του για να καθυστερήσει ή να αλλοιώσει ψηφισμένες από το κοινοβούλιο μεταρρυθμίσεις.

Ο Αχμέτ Σεζέρ (2003) με τη χαρακτηριστική φράση «εμποδίζω σχέδια νόμου που υπηρετούν ατομικούς στόχους» άσκησε βέτο στο σχέδιο νόμου που κατέθεσε το Κόμμα Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης για να μπορέσει ο πρόεδρός του Τ. Ερντογάν να εκλεγεί βουλευτής μετά από τη 10μηνη τιμωρία του από τουρκικό δικαστήριο με την κατηγορία της υποκίνησης σε θρησκευτικό φανατισμό.

Το κεμαλικό κατεστημένο δεν αγνοεί πως η μεγάλη πλειοψηφία των τούρκων επιθυμεί την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. Στην πράξη η υποστήριξη των κεμαλιστών προς τον ευρωπαϊκό δρόμο δίνεται υπό όρους: υποστήριξη του δυτικού δρόμου, αρκεί αυτός να μην επηρεάσει τις «ευαισθησίες» της κεμαλικής αντίληψης για τη δημοκρατία (περιορισμένα δικαιώματα στις εθνικές μειονότητες, διαρκής πίεση πάνω στους διαφορετικούς τούρκους). Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας στη γραπτή ανακοίνωσή του μετά την τελευταία συνεδρίασή του για το 2005 στις 29 /12/2005 (Anatolia News Agency, 29/12/2005) παρεμβαίνει στα ευαίσθητα ζητήματα της πολιτικής επικαιρότητας ως εξής : « Κατά τη συνεδρίαση συζητήθηκαν μέτρα που πρέπει να υλοποιηθούν στα πλαίσια της διατήρησης της ενωμένης δομής του κράτους μας και τη διατήρηση των χαρακτηριστικών που είναι διαμορφωμένα από το Σύνταγμα. Επίσης αξιολογήθηκαν τα μέτρα που θα ληφθούν για την εξάλειψη των χωριστικών και τρομοκρατικών απειλών ενάντια στους εθνικούς στόχους. Το Σ.Ε.Α. υπογράμμισε τη σημασία της συνεργασίας και του συντονισμού ανάμεσα σε όλους τους κρατικούς θεσμούς για τον επιτυχή και αποτελεσματικό αγώνα κατά αυτών των απειλών».

Μέσα από τις προσεκτικά διατυπωμένες σκέψεις του το ΣΕΑ καταγράφει τις ανησυχίες του για πιθανές αποφάσεις που απειλούν την «ενωμένη δομή του κράτους». Αυτή η ανησυχία συνδέεται με τις νομοθετικές αλλαγές που έχουν ψηφιστεί από την τουρκική βουλή στα πλαίσια των μεταρρυθμίσεων που εισηγείται η ΕΕ και οι οποίες επιτρέπουν στις μειονότητες να εκφράζονται στη δική τους γλώσσα από τις αρχές του 2006 (κυρίως χρήση της κουρδικής και της γλώσσας των αλεβιτών στα τηλεοπτικά προγράμματα). Μέσα από την αναφορά για «συνεργασία και συντονισμό ανάμεσα σε όλους τους κρατικούς θεσμούς ...για υπεράσπιση των συνταγματικών στόχων » διατηρείται η απόσταση αυτού του κατ' εξοχήν κεμαλικού θεσμού απέναντι σε δηλώσεις του Τ. Ερντογάν που υποστήριξε ότι το στοιχείο της θρησκείας αποτελεί την «υπερταυτότητα» στην Τουρκία που θέλει να πάει δυτικά (ότι η θρησκεία είναι η «ενοποιητική δύναμη» για τις εθνότητες που κατοικούν στη τουρκική επικράτεια).

Ο αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων στρατηγός Χ. Οζκιόκ αποσυντονίζει τα θεμέλια του θεωρητικά καθολικού αιτήματος για ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ με τη φράση «θέλουμε να πάμε στην ΕΕ, όχι έναντι παντός τιμήματος, αλλά με ίσες προϋποθέσεις και με την προστασία της εθνικής και γεωγραφικής ενότητας της χώρας» (8/1/2003).

Ο Ν.Μπαϊκάλ εκφράζει τη δική του αγωνία με τη τοποθέτηση ότι “ η Τουρκία προσπαθώντας να ενταχθεί στην ΕΕ, θέτει σε κίνδυνο την ενότητά της” με την επεξήγηση ότι “γίνονται σχέδια να θυσιαστεί η Τουρκία για διάφορα μεγάλα σχέδια που έχουν τοποθετηθεί στη σκακιέρα. Κάτι παρόμοιο είχε επιχειρηθεί με τη Συνθήκη των Σεβρών, εξέλιξη που εμπόδισε ο Κεμάλ Αττατούρκ”(7/12/2005).

Ο Μ.Σουϊσάλ, παραδοσιακός εκφραστής της «στρατιωτικής» γραμμής στα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και για πολλά χρόνια σύμβουλος του Ρ. Ντενκτάς στο κυπριακό γράφει στη «Μιλλιέτ» πως το θέμα « Τουρκία-ΕΟΚ έχει και μια άλλη πλευρά, πολύ σημαντική, που είναι η απεμπόληση της εθνικής κυριαρχίας και των σχεδιασμένων εθνικών στόχων.. κανένας δεν ασχολείται με αυτή την πλευρά της υπόθεσης..»(Απρίλιος, 1989).

Ο Ρ. Ντενκτάς είναι παρών σε κάθε κριτική στάση απέναντι στην ΕΕ. Με τη φράση «καταγγέλλω τη διπρόσωπη και ανειλικρινή πολιτική της ΕΕ απέναντι στην Τουρκία» επειδή θέτει όρους στην Τουρκία, βλέπει πίσω από την προοπτική της ενταξιακής πορείας τον κίνδυνο «η ΕΕ να παρεμβαίνει στις αρχές του Αττατούρκ» και αποδίδει στην ΕΕ πρόθεση να «επαναφέρει τις πρόνοιες της Συνθήκης των Σεβρών» (28/8/2005).

Ο πρόεδρος Α.Σεζέρ διατύπωσε την αντίθεσή του στη συμμετοχή της ΕΕ στις διαδικασίες λύσης του κυπριακού με τη θέση « δεν μπορεί να επιλυθεί το κυπριακό σύμφωνα με το πλαίσιο της ΕΕ» (εφημερίδα Cumhuriyet, 21/12/2005).

Η συνωμοτική ερμηνεία της ευρωπαϊκής πορείας της Τουρκίας μέσα από τη «διασύνδεσή» της με τη Συνθήκη των Σεβρών είναι ένας συνήθης τόπος των δυνάμεων που επικαλούνται, αλλά και καλλιεργούν τις ιστορικές φοβίες των τούρκων με βασική επιδίωξή να θολώσουν την εικόνα της ΕΕ και να δημιουργήσουν αμφιβολίες ως προς το τελικό αποτέλεσμα. Εμφανίζουν ένα κατ' εξοχή πεδίο συνεννόησης ως χώρο παραγωγής διαμελιστικών σεναρίων κατά της Τουρκίας με εμφανή πρόθεση να συσπειρώσουν λαϊκές δυνάμεις στη γραμμή της «απόκρουσης» της συνομοσίας.

Οι δυνάμεις αυτές δεν έχουν διαμορφώσει την τελική τους στάση για το πως θα επιθυμούσαν να οριστικοποιηθούν οι σχέσεις Τουρκίας – Ε.Ε. στο απώτερο μέλλον. Πιθανώς να είναι πολύ ικανοποιημένες με μια Ειδική Σχέση Τουρκίας – Ε.Ε. ή κάποια παραλλαγή της όπως η Προνομιακή Σχέση ή Προωθημένη Εταιρική Συνεργασία. Αυτή η εξέλιξη θα επιτρέπει στο κεμαλικό κατεστημένο να διατηρήσει τα προνόμια του και μέσω αυτών να υπονομεύσει τα πλεονεκτήματα που σήμερα έχει ο Τ. Ερντογάν. Το ιστορικό σχίσμα ανάμεσα στον κεμαλισμό και τον ισλαμισμό είναι και σήμερα υπαρκτό. Το κεμαλικό κατεστημένο βλέπει με καχυποψία τη σταθεροποίηση του «μαλακού ισλαμισμού» έτσι όπως εκφράζεται σήμερα από το Κόμμα Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης του Τ. Ερντογάν. Το κόμμα αυτό αναπτύχθηκε μέσα σε ιδιόμορφες συνθήκες και αξιοποίησε τη γενικευμένη δυσαρέσκεια απέναντι στους παλαιούς πολιτικούς (Ντεμιρέλ, Ετσεβίτ, Γιλμάζ,Τσιλέρ, Ερμπακάν) και παρουσίασε ένα πρόγραμμα διακυβέρνησης που δεν μπορούσε εύκολα να ποινικοποιήσει το νομικό κατεστημένο της Άγκυρας. Συνεπώς παρά τα προβλήματα στις σχέσεις κεμαλιστών-ισλαμιστών ο Τ. Ερντογάν χειρίστηκε με ευελιξία το ιστορικό αυτό σχίσμα και οι έως τώρα οι συγκρούσεις είναι διαχειρίσιμες. Ο στρατός δεν μπορεί να αγνοεί τις νέες τάσεις στο διεθνές σύστημα και με τη σειρά του ο Τ. Ερντογάν αποφεύγει τις μετωπικές συγκρούσεις. Το *modus operandi* ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους ισχύος είναι μοναδικό στη σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας.

Το μπλοκ των κεμαλιστών έκανε ότι ήταν δυνατόν – υπό τις περιστάσεις – για να εμποδίσει την άνοδο στην εξουσία του Κόμματος Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης του Τ. Ερντογάν (3/11/2002). Η

στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων του Τ. Ερντογάν (2002/3) δεν οδήγησε και σε ακύρωση της πολιτικής του παρουσίας. Η λύση Α. Γκιουλ ήταν προσωρινή και ο Τ. Ερντογάν έγινε πρωθυπουργός μέσω επαναληπτικών εκλογών (2003). Σε μια σειρά από ζητήματα ο Τ. Ερντογάν και το μπλοκ των στρατηγών έχουν τις ίδιες θέσεις όπως λ. χ. στα θέματα που σχετίζονται με τις τουρκικές διεκδικήσεις στο Αιγαίο. Το ένα βήμα παραπάνω ανήκει στους στρατηγούς με ειδικές πιέσεις τους πάνω στα Ίμια μέσω αποφάσεων του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας. Γι' αυτό ο Τ. Ερντογάν κάνει δηλώσεις σχετικές με τα Ίμια υποστηρίζοντας ότι «δεν θα πρέπει να επιτύχουν αυτοί που θέλουν να χαλάσουν τη φιλία και την προσπάθεια για ανάπτυξη των σχέσεών μας». (25/4/05)

Ο εκλογικός νόμος αποτελεί ένα ακόμα σημείο τριβής ανάμεσα στις κεμαλικές δυνάμεις και το Κόμμα Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης. Ο πρόεδρος Α. Σεζέρ σε μια μάλλον άκομψη παρέμβασή του στις κομματικές ζυμώσεις υποστήριξε ενώπιον της συνέλευσης της ανώτερης επιτροπής της Ένωσης Επιχειρηματιών και Βιομηχάνων «ότι το εκλογικό όριο θα μπορούσε να μειωθεί στο 7-8% από το σημερινό 10%. Το κοινοβούλιο πρέπει να πάρει απόφαση πάνω στο ζήτημα του εκλογικού ορίου». (Anatolia news agency, 20/12/2005).

Είναι εμφανές ότι ο Α. Σεζέρ επιθυμεί να δημιουργήσει μια νέα ισορροπία πραγμάτων ώστε να αλλάξει η σημερινή ρύθμιση του 10% που ευνοεί απολύτως τον Τ. Ερντογάν. Μια τέτοια εξέλιξη θα είναι προς όφελος ορισμένων ακραίων σχημάτων τα οποία όταν ήταν στην εξουσία καθιέρωσαν το όριο του 10% για να εμποδίσουν την ισχυροποίηση του Κόμματος Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης. Ο Τ. Ερντογάν απέρριψε την εισήγηση Σεζέρ υποστηρίζοντας ότι “ το σύστημα αυτό (του ορίου του 10%) είναι αναγκαίο για να εξασφαλίσει την πολιτική σταθερότητα σε μια χώρα που ξεκινά τη πορεία για την ένταξή της στην ΕΕ”. (22/12/2005).

Η καθιέρωση του ορίου του 10% ευνοούσε το ΡΛΚ, το Κόμμα της Εθνικιστικής Δράσης και το Κόμμα της Δημοκρατικής Αριστεράς όταν οι συσχετισμοί δύναμης ήταν διαφορετικοί. Ήταν προϊόν μιας στιγμιαίας ανάγνωσης της κομματικής εξέλιξης. Επιπλέον η ρύθμιση αυτή στόχευε στην παρεμπόδιση της έκφρασης των κούρδων με πραγματικούς αριθμούς στο κοινοβούλιο.

Στο συνολικό επίπεδο το όριο του 10% είναι πολύ υψηλό και εμποδίζει την αυθεντική αποτύπωση των κοινωνικών ρευμάτων στο κοινοβούλιο. Στην ουσία είναι μια ρύθμιση που δημιουργεί ασύμμετρες πλειοψηφίες στο κοινοβούλιο και ευνοεί τις κάθε φορά μονοκομματικές λύσεις.

Είναι ιστορικά βεβαιωμένο πως οι διάδοχες μορφές του κεμαλισμού δεν συνάντησαν τις επιλογές της πλειοψηφίας των τούρκων. Όποτε υπήρξαν ευκαιρίες, η πλειοψηφία των τούρκων εγκατέλειπε τους επιγόνους του Κεμάλ όπως βεβαιώνουν τα παραδείγματα του Α. Μεντερές, του Ν. Ερμπακάν και του Τ. Ερντογάν. Η καταδίκη του βοναπαρτικού τρόπου άσκησης της εξουσίας από τη στρατογραφειοκρατία είναι το συνεκτικό υλικό που συντόνισε τις εκλογικές νίκες των τριών αυτών πρωθυπουργών. Στο ενδιάμεσο διάστημα με τρία πραξικοπήματα (1960,1971,1980) οι στρατηγοί επέβαλαν με τη στρατιωτική βία τη δική τους εκδοχή για το πως η Τουρκία οφείλει να βαδίζει σύμφωνα με τις «προσταγές» του «εθνικού πατέρα». Έτσι μια ιδιόμορφη στρατοδημοκρατία άσκησε την εξουσία για μια περίοδο που κράτησε πάνω από τριάντα χρόνια και διαμόρφωσε μια στρατηγική συμμαχία με τις ΗΠΑ στα χρόνια του «Ψυχρού Πολέμου» για να γίνει προνομιακός εταίρος τους στον αγώνα κατά του «σοβιετικού κινδύνου». Αυτή η συμμαχία γέννησε με έργα ένα ακόμα επεκτατισμό των δορυφόρων. Ο τουρκικός επεκτατισμός ήταν δορυφορικός ως προς τη μητρόπολη (ΗΠΑ) και ταυτόχρονα επεκτατικός ως προς την περιφέρειά του- εισβολή στην Κύπρο, απειλές στο Αιγαίο και τη Θράκη, ρήξεις με τη Συρία, το Ιράκ, και κατά περιόδους με τη Βουλγαρία.

Μια από τις τουρκικές ιδιομορφίες αποτελεί η πολύ σημαντική επιχειρηματική δράση των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων. Το στρατιωτικό καταστημένο αξιοποίησε τη συγκυρία αμέσως μετά την ανατροπή του Α.Μεντερές και ίδρυσε το 1961 τον Όμιλο Επιχειρήσεων των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΟΥΑΚ). Σήμερα ο όμιλος αυτός είναι μεταξύ των μεγαλύτερων στην Τουρκία και αναπτύσσει δράση στους τομείς της βιομηχανίας (λ. χ αυτοκινητοβιομηχανία Ρενό, τράπεζες, αλυσίδα καταστημάτων τροφίμων, ασφαλιστικές υπηρεσίες). Απασχολεί 18.000 εργαζομένους και το σώμα των στρατιωτικών αντλεί επιπλέον προνόμια με συμμετοχή στα κέρδη. Ο ΟΥΑΚ το 2004 πραγματοποίησε κέρδη της τάξης των 11.4 δισ. δολαρίων και εξαγωγές της τάξης των 1.8 δισ. δολαρίων.

Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας εξακολουθεί να είναι ο προνομιακός θεσμός μέσω του οποίου η λέσχη των στρατηγών επηρεάζει τις εξελίξεις ή επιχειρεί να συνδιαμορφώνει τις αποφάσεις στα βασικά ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής. Το Πολιτικό Έγγραφο του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας(25/10/2005) εισηγείται στο υπό τον Τ. Ερντογάν Υπουργικό Συμβούλιο όπως καταργηθεί ο από το 1997 χαρακτηρισμός της «άκρας δεξιάς ως απειλής για την εσωτερική ασφάλεια λόγω των μέτρων που ελήφθησαν με τον καιρό», ενώ θεωρεί ότι παραμένουν ως «στοιχεία εσωτερικής απειλής η οπισθοδρομικότητα, η διαμελιστική τρομοκρατία και η άκρα αριστερά».

Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας συνιστά μια ευθεία παραβίαση της ευρωπαϊκής αντίληψης για τους κανόνες λειτουργίας ενός δημοκρατικού συντάγματος, συνεπώς η μετατροπή του σε Συμβουλευτικό Σώμα παραμένει βασικό ζήτημα για το διάλογο ΕΕ-Τουρκίας όπως αυτός δρομολογείται μετά την 3η Οκτωβρίου 2005. Δεν αρκεί μια επιφανειακή αλλαγή ή μια εσωτερική τροποποίηση του κανονισμού λειτουργίας του για να έχουν την πλειοψηφία τα πολιτικά πρόσωπα. Χρειάζεται συστηματική πίεση από την πλευρά των Βρυξελλών για να αλλάξει ο κεντρικός του προσανατολισμός ο οποίος παραμορφώνει τη λαϊκή θέληση και είναι έξω από τους κανόνες της ευρωπαϊκής αντίληψης για το σεβασμό στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας.

Ο Μ. Κεμάλ ήταν ο ηγέτης μιας ευρωπαϊκής μεταρρύθμισης, έστω, με το μαστίγιο. Οι επίγονοί του προτιμούν να αναπτύσσονται στον αστερισμό εκείνων των μεταρρυθμίσεων με πραγματικό στόχο να εμποδίζουν τις σημερινές, πάντα εν ονόματι της πίστης στον εξευρωπαϊσμό των τούρκων. Ο σημερινός συντεχνιακός κεμαλισμός είναι σε σχετικά «συγκρατημένη» θέση εξαιτίας της ισχυρής λαϊκής απήχησης του Τ. Ερντογάν, γι' αυτό -κυρίως μέσω της λέσχης των στρατηγών – αναδιαμορφώνει τη συμπεριφορά και τις κινήσεις τακτικής του μεταφέροντας το πεδίο της σύγκρουσης σε εκείνο που αφορά το ευαίσθητο ζήτημα των μειονοτικών δικαιωμάτων.

Γενική επισκόπηση

Α) Το κεμαλικό κίνημα εξέφρασε με μοναδικό τρόπο τις αγωνίες και τις προσδοκίες του τουρκικού λαού σε περιόδους μεγάλων ανακατατάξεων(1918-1938). Αυτή η 20χρονη κυριαρχία του στον τουρκικό ιστορικό βίο κατέδειξε την αυθεντικότητα όσο και τη μοναδικότητά του. Υπήρξε φαινόμενο συγκεκριμένων ιστορικών συγκυριών και εξέφρασε στο δικό του χώρο και χρόνο τη βούληση του τουρκικού έθνους για κατάκτηση της ελευθερίας του, ενώ διαμόρφωσε τις συνθήκες για σημαντικά βήματα προόδου με τις κεμαλικές μεταρρυθμίσεις.

Β) Στη μεταπολεμική περίοδο και μέχρι το θάνατο του Κεμάλ (1922-1938) έδωσε έμπρακτα δείγματα του κοινωνικού του προσώπου. Το κεμαλικό κίνημα εξέφρασε στη χρονική εκείνη

περίοδο την ανάγκη για ένα ξεκίνημα της εθνικής βιομηχανίας που να μπορεί να σταθεί ανταγωνιστικά στο διεθνή χώρο με το κράτος να αποτελεί το κλειδί κάθε ανάπτυξης μέσω της θεωρίας του «κρατικισμού». Η ελληνική και αρμενική αστική τάξη ασκούσαν σημαντικό έλεγχο στην κατοχή της τεχνογνωσίας και καθώς η έλλειψη υποδομών ήταν μεγάλη, το κράτος γίνεται η ατμομηχανή της ανάπτυξης.

Γ) Η κεμαλική ηγεμονία σε εθνικό και κοινωνικό πεδίο διασφαλίστηκε και μέσα από τον αναβαθμισμένο ρόλο του στρατού. Οι σταθερές αντιθέσεις με τους εθνικά διαφορετικούς (κυρίως κούρδους και έλληνες) και τους ιδεολογικά διαφορετικούς τούρκους, οδηγούν το κεμαλικό καθεστώς σε ένα είδος στρατικοποίησής του για να συντηρήσει την επικυριαρχία του. Καταπνίγει δικαιώματα των διαφορετικών εθνικών ενοτήτων εν ονόματι του δόγματος για το «ενιαίο» και το απαραβίαστο των εθνικών συνόρων, ενώ στον κοινωνικό χώρο το βοναπαρτικό κράτος ως ο υπερταξικός ρυθμιστής της εθνικής ανάπτυξης αποκτά και το στρατιωτικό του χέρι γιατί είναι οργανικό τμήμα του προγράμματος «ανάπτυξη με το μαστίγιο». Ο χαρακτήρας αυτός γίνεται ακόμα πιο πολύπλοκος καθώς το ανώτερο στρώμα της πυραμίδας των αξιωματικών συμμετέχει στον όμιλο ΟΥΑΚ με δικαιώματα στα κέρδη, έχοντας έναν ακόμα λόγο για να στηρίζει μαχητικά το κεμαλικό σύστημα. Επομένως είναι ο κεμαλισμός που από το 1923 θέτει τις βάσεις μιας ανεπισσώμενης στρατικοποίησης της τουρκικής κοινωνίας, κάτι που μέσα από τις δεκαετίες που θα ακολουθήσουν θα αναδειχθεί σε σταθερό ρυθμιστή της πολιτικής της φυσιογνωμίας.

Δ) Οι δυνάμεις που εκφράζουν το σημερινό πρόσωπο του κεμαλισμού εμφανίζονται υπέρμαχες του ευρωπαϊκού δρόμου και δημόσια υποστηρίζουν την ενταξιακή διαδικασία. Η λέσχη των στρατηγών επιχειρεί να διατηρήσει το δικαίωμά της να ορίζει εκείνη τα περιεχόμενα της έννοιας της «εθνικής ασφάλειας», συνεπώς να διατηρήσει το ρυθμιστικό της ρόλο στα χρόνια που θα εξελίσσεται και θα κρίνεται η ευρωπαϊκή πορεία. Οι τελικές αποφάσεις θα οριστικοποιηθούν εις βάθος χρόνου. Τα βασικά κέντρα εξουσίας διατηρούν την πίστη ότι αυτά θα έχουν τον αποφασιστικό ρόλο στον κρίσιμο χρόνο. Δεν αποκλείεται να υπάρξει τότε μια συναίνεση για ειδική φόρμουλα κάτω από το βάρος των συσχετισμών δύναμης που θα προκύψουν και στις δύο πλευρές. Οι επίγονοι του κεμαλισμού, ως θεματοφύλακες του εθνικά «ορθού», πιστεύουν ότι ο χρόνος μπορεί να τεθεί στην υπηρεσία τους και, επιχειρούν να δημιουργήσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

Βύρων Θεοδωρόπουλος, «Οι Τούρκοι και Εμείς», εκδόσεις Φυτράκης, 1988

Θάνος Βερέμης, «Ελληνοτουρκικές Σχέσεις», εκδόσεις Σάκκουλα», 1986

«Οι Κούρδοι, Ένας ιστορικός λαός αγνοούμενος», Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα και την Απελευθέρωση των Λαών, Αθήνα, 1985

Βασίλης Νότης, «Εκβιομηχοποίηση και Οικονομική Ανάπτυξη στην Τουρκία», Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα, 1986.

Το μέλλον της Ευρώπης και η Τουρκία, έκδοση ΕΚΕΜ, 2002

Heinz Kramer, A changing Turkey, the challenge to Europe and the United States, 2000

Ηρακλής Μήλλας, Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2001

Ελληνικό Ινστιτούτο Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής, Ελλάδα-Τουρκία, 1979-1985, εκδόσεις Παπαζήση,1987

Δ. Κιτσίκη : Συγκριτική Ιστορία Ελλάδος και Τουρκίας στον 20ό αιώνα. Αθήνα, 1978.

Δ. Κιτσίκη : Ιστορία του Ελληνοτουρκικού Χώρου 1928 - 1973. Αθήνα, 1981.

Ν. Ψυρούκη : Η Μικρασιατική Καταστροφή. Αθήνα, 1977.

Σ. Γρηγοριάδη : Ελλάδα - Τουρκία - Κύπρος (1830 - 1979)

Γ. Αλεξάνδρου : Η Αλληλογραφία Κεμάλ - Λένιν, ιστορικό περιοδικό ΤΟΤΕ, τεύχος 21, Φεβρουάριος,1986.

Μ. Rodinson , Ισλάμ και καπιταλισμός, εκδόσεις « Κάλβος»,1980

Μ. Ρευμιώτης : Από τον Κεμαλισμό του Κεμάλ, στον Κεμαλισμό του Εβρέν – Περιοδικό ΤΕΤΡΑΔΙΑ, Χειμώνας 1986.

Αχμέτ Τας : "Κεμαλισμός". Έκδοση της Ομοσπονδίας Εργατικών Ενώσεων του Κουρδιστάν.

Κουρδιστάν Ρεπόρτ, τεύχη 1 και 4, Μάιος 1985 και 1986.

Αχμέτ Σαμίμ : "Η τραγωδία της Τουρκικής Αριστεράς", Αθήνα, 1983.

Τσαγλάρ Κεϊντέρ, «Τουρκία-Δικτατορία και Δημοκρατία»,εκδόσεις Στοχαστής,1983

David Hotham «Οι τούρκοι», εκδόσεις Φλώρος, 1978

Jacob M. Landau, Παντουρκισμός, εκδόσεις Θετίλη, 1985.

Βαγγέλης Παπαευθυμίου ,Τουρκία , Μύθοι και Αλήθειες , εκδόσεις Φιλιππότη,1982

Συμεών Σολταρίδης, Από την κρίση του Μαρτίου 1987... στο Νταβός 1988, βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1988